

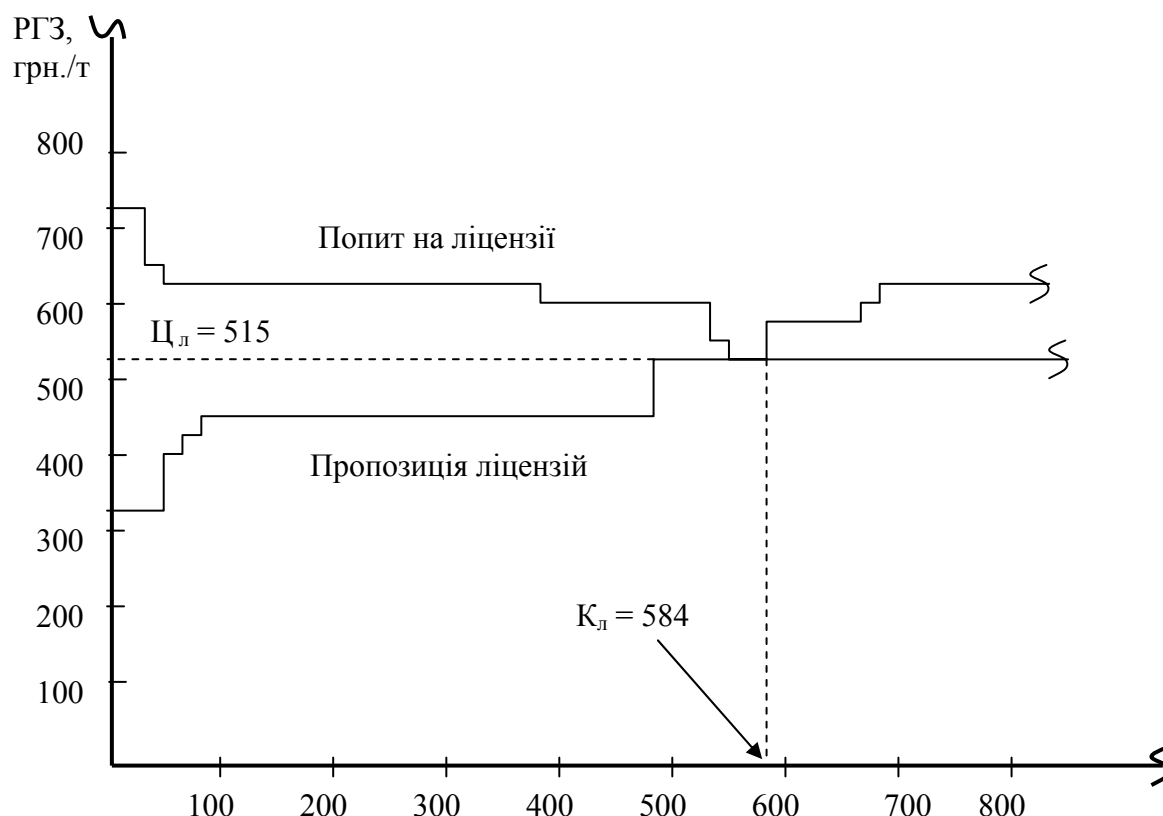

Рис. 2. Фрагмент схеми функціонування глобального ринку ліцензій, що дають право на викиди парникових газів

УДК 330.342

Докторант Б.В. Кульчицький,
канд. екон. наук – ЛНУ ім. І. Франка

КОНФІГУРАЦІЯ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПОРІВНЯННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Аналізуються методологічні проблеми економічної еволюції в Україні у контексті порівняння суспільних економічних систем. Зокрема, розглядається категорія "національна економіка" та її прийнятність до характеристики сучасної економічної системи України. Значну увагу приділено колоніальній спадщині, яка негативно позначається на системі соціально-економічних відносин. Розкрито об'єктивні і суб'єктивні передумови формування нової економічної системи України у контексті порівняння систем.

Doct. B.V. Kul'chyts'kyi – Ivan Franko LNU

Configuration of contemporary Ukraine economy in comparison context of economic systems

Analyze the methodological problems of economic evolution in Ukraine in comparison context of society economic systems. Specifically, considers a category "national economy" and her acceptability to description of contemporary economic Ukraine system. Considerable attention spared to colonial legacy, which negatively marks on system of socio-economic relations. Brought objective and subjective preconditions to light of forming of new economic Ukraine system in systems comparison context.

Перш ніж говорити про непросту колоніальну спадщину в українській економіці і з'ясовувати конфігурацію сучасної економічної системи України, вважаємо за необхідне дати їй відповідну теоретичну оцінку. Іншими словами, постає важлива методологічна проблема: чи можна охарактеризувати сучасну економічну систему України як національну економіку? Як свідчить література, існують різні підходи щодо цієї дефініції. Так, І.-С. Коропецький пише, що "який би не був статус українських земель, їхні мешканці були на них економічно активні – це була передумова їхнього життя. Тому цю економіку можна цілком виправдано вважати національною економікою України" [4].

Натомість Ж. Поплавська зазначає, що "під національною економікою України розуміємо господарські відносини на всій території держави. На сьогоднішній день ми можемо говорити лише про формування національної економіки. Це пов'язано з великими труднощами. Бо саме однією з найбільш характерних рис українського народного господарства є те, що за останні століття воно майже не знало періодів самостійного існування, а завжди становило частку ширших господарських організмів – Російської та Австро-Угорської імперій, потім СРСР, Польщі, Румунії і Чехословаччини" [8].

На нашу думку, національна економіка – це не просто економічна система політично незалежної держави, а насамперед система, яка є самодостатньою, дещо автономною, забезпечує економічний суверенітет держави, інтереси своїх громадян, повністю задовольняє їхні матеріальні і духовні потреби, створює можливості для вільного вибору професії, та подальшої самореалізації у праці, передумови для безперервного удосконалення і саморозвитку економічної системи, а також у розумних межах інтегрована до регіональних і світових структур. Виходячи з таких позицій, ми вважаємо, що сучасна економіка України ще не є національною у повному розумінні слова, а лише перебуває на шляху до цього вищого щабля свого розвитку. Серед багатьох об'єктивних і суб'єктивних причин, які ускладнюють її системну трансформацію є, на наш погляд, важка колоніальна спадщина, яка до цього часу відчувається практично у всіх її структурних елементах, включаючи таку складну ділянку життєдіяльності соціуму, як суспільна психологія, свідомість, економічна культура.

У результаті розпаду СРСР Україна опинилася у стані глибокої системної кризи: економічної, соціальної, політичної і духовної. Головні напрямки необхідних системних змін можна, на нашу думку, охарактеризувати такими взаємопов'язаними векторами, як перехід від суспільства диктатури до свободи й демократії, від колонії до самостійної, ініціативної нації та міцної держави європейського типу, від економічного занепаду до сучасної структури економіки, інноваційного механізму економічного зростання і сталого розвитку.

Для успіху економічних реформ недостатньо замінити централізоване планування системою ринкових відносин, оскільки економічна проблема полягає у кризі державної неплатоспроможності. Глибока фінансова криза зумовлена економічними прорахунками Радянського Союзу і політичними помилками, зробленими у перші роки незалежності. Причину ж високої інфля-

ції, нестабільності валюти, заниження курсу національної валюти на валютних ринках, значних неспланих боргів можна пояснити станом фінансів, усядкованим від соціалістичної системи.

Криза української економіки полягає у тому, що стара система економіки, заснована на принципах централізованого планування й зверхності державної бюрократичної машини, повністю вичерпала себе. Централізована планова система ніколи не відзначалася особливою ефективністю, проте вона функціонувала протягом багатьох десятиліть. Після здобуття незалежності Україна постала перед проблемою демонтажу планової економічної системи і запровадження ринкової системи господарювання.

Крім кризи неплатоспроможності й необхідності докорінної зміни економічного ладу, Україна зіткнулася ще з однією проблемою – кризою економічної структури. Колоніальна структура економіки стосується не тільки нерационального розміщення ресурсів, а й виробництва. До таких наслідків, які перетворилися у дуже складні проблеми перехідної економіки України, призвели колишні пріоритети, серед яких намагання перетворити СРСР у військову наддержаву. "Кривобок" економіка сформувалася в усіх республіках колишньої радянської імперії, а особливо в Україні, де у величезному обсязі вироблялася сталь, електроенергія, хімікати, але водночас будувалося обмаль житла, вироблялося явно недостатньо споживчих товарів і т.п. Тому нині вкрай важливими для України є складні структурні перетворення [9].

Ще однією причиною розбалансованості сфери виробництва в Україні виявилася незавершеність виробничого циклу у народному господарстві. Як справедливо зазначає С. Злупко, "... нерідко економісти, намагаючись підкреслити потенціал України в минулому, пригадують, що у ній вироблялося по тонні металу і тонні хліба на душу населення, наводять й інші вражаючі цифри. Однак, забувають той подиву гідний факт, що в Україні кінцевої продукції промисловості вироблялося тільки 15-20 %, тоді коли у Казахстані – понад 30, в Росії – понад 70 відсотків. Питом вага такої продукції ще більша в Японії, США, Німеччині та інших країнах" [3].

Глибина і тривалість системної кризи залежать від багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників. Як слушно вважають С. Давимука та Ю. Кужелюк, в Україні кризові явища мають гостріший характер, ніж у сусідніх країнах і, крім того, існує певна тенденція до поглиблення кризової ситуації. До фундаментальних причин, які зумовили поглиблення кризи, вони правомірно зараховують специфіку українського суспільства, породжену історичними обставинами, адже – це суспільство, яке "... виходить з минулого зруйнованим та розпорошеним, охопленим суперечностями, отруєним чужими вірами, ілюзіями та ідеологіями, з майже втраченими почуттями державного егоцентризму і державної волі. Таке суспільство має слабкий потенціал для форсованої самостійної еволюції відповідно до темпу і масштабу проблем, які перед ним постають" [1]. Крім того, за своїм характером українська економіка є "... надто віддалена від національної, налаштована на потреби населення і території, залежна від зовнішнього ринку, супермонополізована, з деформованою виробничою структурою і викривленою системою цін" [1].

У цьому контексті М. Павлишенко небезпідставно висловлює стурбованість з приводу того, що оскільки до процесу капіталізації в Україні "... включились не справжні капіталісти європейського зразка, а доморощені корумповані чиновники і кримінальні елементи, то утворюється кримінальний кланово-чиновницький номенклатурний капіталізм, від якого вже відхрещуються всі капіталістичні країни. Власністю володіють ті, хто не вміє нею управляти, або надто зажерливі. Влада і власність зростаються тут воєдино не для того, щоб на капіталістичній основі забезпечити подальший розвиток виробництва, а для того, щоб збагатитись. Тому ці капітали перетворюються не на підприємства, а на офіси, мерседеси, вивозяться за кордон" [6].

Таким чином, трансформаційні процеси в економічній системі України за роки державної незалежності не змогли забезпечити швидке подолання численних кризових явищ. Перехід від надмірно монополізованої директивно-планової економіки до ринкової в Україні і нині значною мірою ускладнюється успадкованою від колишнього Радянського Союзу архаїчною, колоніальною структурою та однобокою спеціалізацією української економіки, мало зорієнтованою на задоволення потреб громадян держави і на самодостатній її розвиток.

Можна погодитися з Б. Лановиком, М. Лазаровичем, В. Чайковським у тому, що незважаючи на тривалу системну кризу та її вкрай негативні наслідки, економічна політика Української держави і по сьогодні не має стратегічної основи, здійснюється фрагментарно, переважно зусиллями Національного банку, що зовсім недостатньо для формування передумов економічного зростання. Уряд у різних складах виявлявся неспроможним забезпечити адекватне управління економічними процесами, часто був мало ініціативним, значною мірою сприяв "тінізації" української економіки, відлякував зовнішніх інвесторів. Законотворча діяльність парламенту була надто політизована. Це зумовило прямі економічні втрати для держави, створило несприятливий економічний режим у країні. Багато часу та енергії витрачено на безплідну, виснажливу боротьбу всередині самої влади [5].

Водночас, не дивлячись на чимало складних невирішених проблем трансформації економічної системи, деякі дослідники відзначають початкові порівняльні переваги України, серйозні позитивні тенденції і пропонують досить обнадійливі теоретичні оцінки та узагальнення. Так, Ю. Пахомов, Д. Лук'яненко, Б. Губський, досліджуючи проблеми конкурентоспроможності економічних систем, обґрунтовано відзначають, що з урахуванням сукупності об'єктивних внутрішніх та зовнішніх чинників в Україні є низка передумов, які формують початкові порівняльні переваги, а саме: значні запаси корисних копалин і вигідне територіальне розміщення сировинних родовищ; висока родючість сільськогосподарських угідь (25 % світових запасів чорнозему); вигідне транспортно-географічне положення; високий рівень кваліфікації багатьох професійних категорій працівників; наявність концентрованої системи науково-дослідних, проектно-конструкторських закладів та експериментальних баз, як основи для розроблення і впровадження нових техноло-

гій; значні масштаби основних промислово-виробничих фондів, що дасть змогу знизити капіталомісткість технологічної модернізації та ін [7].

Справді, Україна має достатньо природних багатств та потенціалу для того, щоб існувати як незалежна держава з повноцінною економікою, а не розглядатися як сировинний чи інший додаток до розвинутих країн світу. Проаналізувавши статистичні дані, можна дійти висновку, що Україна добре забезпечена мінерально-сировинними ресурсами, корисними копалинами, земельними ресурсами, має вельми сприятливий клімат, потужний інтелектуальний потенціал [10].

У цілому до сприятливих об'єктивних передумов формування ринкової економічної системи України можна віднести: політичну незалежність, сприятливе геополітичне положення України, позитивний досвід постсоціалістичних країн Європи на шляху побудови ринкової економіки, відсутність альтернатив економічного розвитку, крім ринкового, перші паростки відчутних переваг ринкової системи над централізованою, державно-плановою, незрівнянно вища економічна ефективність ринку порівняно з одержавленою економікою, зовнішні позики, інвестиції економічно розвинутих країн та окремих фірм, а також поглиблення процесів приватизації. Щодо сприятливих суб'єктивних чинників формування ринкової економіки та політичної демократії в Україні, то коротко їх можна, на наш погляд, окреслити таким чином: політична воля і рішучість суспільства.

Водночас порівняно з нашими ближчими і дальшими сусідами Україна має низку політико-економічних обставин, які й сьогодні ускладнюють шляхи і сповільнюють темпи системної суспільної трансформації. Так, відомий український економіст у діаспорі В. Бандера слушно зазначає, що "... ситуація в Україні відрізняється від Польщі, де сутність "переходу" полягала передусім у системній зміні командної системи на ринкову і потребувала лише невеликого регулювання завдяки розпаду радянського блоку з його досить слабкими угодами РЕВ. Так само і Китай іде від радянської моделі економіки до її ринкової системи, маючи свою державність. Інакше кажучи, він просто пристосовує соціально-економічні установи. Що ж стосується Росії, то вона теж проводить фундаментальне перетворення своєї командної економіки, проте як ядро Радянської імперії (а перед тим царської), ця країна скоріше трансформується, ніж створює свою державність" [2, С.452-453].

Незважаючи на названі обставини, В. Бандера обґрунтовано характеризує сучасну Україну як промислову країну з потужною сільськогосподарською базою і пропонує класифікувати її як змішану систему соціальної економіки. Він погоджується з тими дослідниками, які розглядають економіку України як складну систему, що дедалі більше залежить від ринково-орієнтованої ділової діяльності та обширного середовища міжнародної економіки [2, С.449, 453].

Література

1. Давимука С.А., Кужелюк Ю.А. Соціально-економічна думка: регіональний зріз. – Львів: ІРД НАН України, 1999. – С. 3.

2. **Економіка України:** десять років реформ/ За ред. З. Ватаманюка та С. Панчишина. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 496 с.
3. **Злупко С.** Об'єктивні передумови і національні особливості формування української економічної системи// Розбудова держави. – 1996. – № 6. – С. 46.
4. **Коропецький І.** – С. Дещо про минуле, недавнє минуле та сучасне української економіки. – К.: Либідь, 1995. – С. 13.
5. **Лановик Б.Д., Лазарович М.В., Чайковський В.Ф.** Економічна історія: Курс лекцій/ За ред. Б. Лановика. – 2-ге вид., перероб. – К.: Вікар, 2000. – С. 251-252.
6. **Павлишенко М.** Борони нас, Боже, від такого перехідного періоду// Віче. – 2001. – № 12. – С. 59.
7. **Пахомов Ю.М., Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В.** Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі. – К.: Україна, 1997. – С. 7.
8. **Поплавська Ж.В.** Економіка України. Курс лекцій. – Львів: ДУ "Львівська політехніка", 1997. – С. 3.
9. **Сакс Дж., Пивоварський О.** Економіка перехідного періоду: Уроки для України/ Пер. з англ. – К.: Основи, 1996. – С. 7-10.
10. **Юрківський В.М.** Країни світу: Довідник. – К.: Либідь, 1999. – С. 74-77.

УДК 330.342.3:330.117"714" Доц. Г.Я. Аніловська, канд. екон. наук – ЛКА
ГОСПОДАРСЬКА ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА АРХІТЕКТУРА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Аналізуються модель господарської глобалізації Центр-Периферія та глобальних господарських процесів на національні економіки. Визначено важливість та необхідність "відкриття" української економіки.

Н. Ya. Anilovska – LCA

Economic globalization and architecture of the world economy

The model of economic globalization "Centre-Periphery" and of global economic processes on national economies is analyzed. The importance and necessity of the "opening" of the Ukrainian economy is defined.

Господарська глобалізація спричинилася до формування своєрідної архітектури світової економіки, в якій чітко вимальовуються *Центр* і *Периферія* із відповідним розподілом ролей. Центр представлений промислово розвинутими країнами, що входять здебільшого в Організацію економічного і соціального розвитку (ОЕСР, на початок 2000 р. – 29 країн). Решта світу складає Периферію, яка концентричними колами оточує Центр. Тут теж є своя ієрархія, тобто дислокація в колах, що розташовані ближче і далше від Центру. Картина нагадує коперніковську планетарну систему: чим далі від Центру, тим "холодніше".

Центр – переважно країни ОЕСР.

Нові індустріальні держави: Південна Корея, Тайвань, Гонконг, Таїланд, Сінгапур.

Країни з ринками, що розвиваються: Аргентина, Бразилія, Китай, Індія, Індонезія, Мексика, Саудівська Аравія, Туреччина, ПАР.

Країни з перехідною економікою: країни Східної Європи (Албанія, Болгарія, Угорщина, Польща, Румунія, Чехія, Словаччина), країни, що утворилися після розпаду СРСР та Югославії.